

**Милан
Петричковић**

ФИЛОЗОФИЈА ИМОРАЛИЗМА ФРИДРИХА НИЧЕА – ПУТ НАДРАСТАЊА ЕТИКЕ САМИЛОСТИ У СОЦИЈАЛНОМ РАДУ

*Принцип љубави према ближњем:
Помози сам себи, онда ће ти помоћи и свако.¹*

Раскошна баштина историје етичке мисли, још увек углавном непозната и недоступна, прецизније речено, у потпуности неистражена у науци социјалног рада, обилује дубоким филозофским доумљавањем најосновнијих питања са којима се (а да тога нису ни свесне) свакодневно (у границама својих гносеолошких могућности) суочавају теорија и методологија социјалног рада. Апсурд епистемолошког нихилизма ове врсте лако је у пракси препознатљив кроз потискивање истинске етичке утемељености социјалног рада, која се у одсуству елементарне етичке писмености, тј. доминантног незнања, „трампи” са квази етичким приступима чију садржајну бит чини етички кодекс професије социјалног рада, или (из „инстант” западне литературе) преписани и препричани наводни етички примери, који би као корисно штиво требало да послуже нашим стручњацима (примарно социјалним радницима) у њиховом константном сусрету са крајње сложенom и противуречном моралном проблематиком.² Другачије и не може бити, с обзиром да након пет деценија академског образовања социјалних радника, није још увек у форми дисциплине конституисана и развијана етика социјалног рада, чији смисао би био оправдан имплементацијом њених искустава у различите теоријско-операционалне сегменте науке социјалног рада. Постојеће стање чини плодно тло за поједине смеле или неопрезне (самопрозване и од себи сличних признате) „етичаре” из области социјалног рада, који превиђају да је етика крајње комплексна филозофска дисциплина, често означена као филозофија морала, коју чак ни површно не познају,

¹ Фридрих Ниче, *Сумрак идола*, Графос, Београд, 1985. стр. 8.

² О овом изузетно значајном проблему науке социјалног рада погледати: Милан Петричковић, *Нужности теоријско-филозофској утемељења етике социјалног рада насупрам еристичке бесилонних геонтолошких садржаја*, Социјална мисао, часопис за теорију и критику социјалних идеја и праксе, бр. 49, Београд, 2006, стр. 145–159.

што их и наводи на јавно-публиковано ширење поразно испразних етичких спекулација, баналности и неистина.³ Да невоља буде већа, уврежене импровизације и квази етичке приступе, као одлику нестручно-површног поимања суштине етичких димензија социјалног рада, ретко ко (чак и међу академским врхом у области) услед непознавања материје – може да распозна и аргументовано разобличи, чиме се затвара круг етичке конфузије и незнања. У том смислу, овај текст представља скромни прилог против крајње раширеног лаицизирања и поједностављеног поимања моралних феномена у теорији и пракси социјалног рада, кроз кратку анализу само једног (од обила) примера из историјске ризнице мисаоно-етичких преиспитивања.

Ради се о етичком учењу Фридриха Ничеа, чија луцидна судовања о *најчовеку* као узору и пожељном обрасцу људског самоодређења и задате тежње ка моралном усавршавању, заправо може да чини посебно плодносно основу (сагледану из једне филозофске равни) за изградњу теорије морала социјалног рада, која би насупрот тренутно присутним, исувише слободним импровизацијама, дала чврсте основе етици социјалног рада. Конкретно у оквиру ње, у својој противуречној вишеслојности могли би (насупрот доминантно увреженим испразним фразама карактеристичним за теорију и праксу социјалног рада) да буду разоткривани различити слојеви комплексних појмова (без којих је социјални рад са људима јалов и незамислив) попут *људске слободе, самоодређења, односу воље и моћи, самојмоћи, самопреображавања, самоосишваривања, еџисџенџијалне смислености, гостџојанџива, љубави љрема ближњем, самилости, сажалења* и сл. За инфериорне непознаваоце значаја етике у корпусу научних дисциплина хуманистике социјалног рада (а много их је!) који не разлучују дијалектичку синтезу истородја теорије и праксе, (поимајући теорију морала – етику, као израз некаквих метафизичких самосврховитих апстракција) напомињем да је управо Ничеов, посве дубоко стилистички израз песничке – игри склоне – латентности и прикривања суштине, у ствари дубоко животан (баш као и социјални рад), при чему сам Ниче не престано инсистира на аспект *„земаљског“* у својој мисли, чега је залог и филозофски правац познат као – „филозофија живота”,⁴ с којим се овај маг „моралног песништва” доводи у везу.

³ Као илустрацију изнетог става погледати: Дада М. Маглајлић, *Од злајној до љајној сџиој љравила – у љојџрази за мџџа-џишком*, Социјална мисао, часопис за теорију и критику социјалних идеја и праксе, бр. 48, Београд, 2005, стр. 129–142.

⁴ Иако се не омеђује прецизно, за овај филозофски правац важи следеће: 1. да је реч о *човековом животињу*; 2. да је једино човек од свих осталих живих бића света, тј. световно биће, дакле биће које (не више попут животиње, или чак биљке која живи у природи) живи у *свом*

ОСНОВНЕ ЕТИЧКЕ ПОСТАВКЕ У НИЧЕОВОЈ ФИЛОЗОФИЈИ МОРАЛА

Упркос свим егзистенцијално-стваралачким контроверзама које прате Фридриха Ничеа (1844–1900), непосредно оличеним у широком распону вредновања његовог филозофског промишљања које варира од верне заклетости у његову просветљујућу генијалност, до његовог лоцирања у сферу песништва, он, као аутентични трагач за суштином људског смисла и моралности у историји етичке мисли, свакако представља незаобилазни беочут, који ни етика социјалног рада у зачећу не би смела да превиди. При том се наравно морају јасно подвући Ничеови мисаони „греси“ или крути ставови у разрачунавању са Сократовом⁵ и Кантовом⁶ етиком, као и фазе духовног сазревања од верне блискости до антагонистичког раскола са филозофом волунтаристом Артуром Шопенхауером и композитором Рихардом Вагнером, као и просветитељем Волтером, након чега у тзв. трећој фази⁷ овај, у сваком погледу другачији, неуобичајенији мислилац, твори своје најплодније филозофске мисли које у врелу противуречја, протканог песничким жаром, просто гоне на сазнајни немир људског одгонетања.

Обавеза је, с његовом етиком у вези, овде указати на уврежен стереотип којим се традиционално преноси искривљена слика која не одговара чињеницама, да је, са једне стране, Ниче „филозоф-нихилиста“, а с друге стране, да је типичан „антихуманистички мислилац.“⁸ Забуну вероватно

власијом свешћу. Тај „његов властити свет“ значи, јер је у томе то већ имплицирано, да га је он сам произвео, а уједно да је он сам производ тог свога, по њему присвојена света, и да изван света – нема човека. Hans Driesch (1867–1941) биолог, један је од првих представника овог филозофског усмерења који га схвата као непосредно утемељење научних резултата из биологије. Готово одређенији у том смислу као радикални заступник ове филозофије јавља се Ludwig Klages (1872–1956) који тзв. пуноћу живота супротставља свему духовном, јер сматра да се сам темељ животног може и мора тражити примарно у осећајима, доживљајима и поривима, а не у оном рационалном што искривљује праву „дубину живота“. Зато мисли да се рационалној сфери треба супротставити сфера *живоша*, затим *душе*, *инијуиције* и *чула*, односно читава тзв. *емоционална сфера*. Шире о овоме погледати; Милан Кангрга, *Еџика, основни проблеми и правци*, текст под насловом *Филозофија живоша*. Голден маркетинг – Техничка књига, Загреб, 2004. стр. 364–374.

⁵ О Ничеовом осврту Сократовој филозофији погледати: Фридрих Ниче, *Сумрак идола*, Графос, Београд, 1985, наслов – *Сократов проблем*, стр. 15–21.

⁶ О Ничеовој критици Сократове и Кантове етике погледати шире Милан Кангрга, *Еџика – основни проблеми и правци*, цит. дело, стр. 386–387.

⁷ О стваралачким фазама Фридриха Ничеа, шире погледати, Бранислав Петронијевић, *Историја новије филозофије*, Нолит, Београд, 1982, год. стр. 594–596.

⁸ Сенку на Ничеову филозофију бачила је и његова сестра Elisabeth-Forster Nietzsche, која је после његове смрти објавила заоставштину дела и непубликованих рукописа, претенду-

ствара, њему својствен појам – **иморализам** (често неразлучен од појмова: *аморалности, антиморалности и неморалности*)⁹ који је мишљен у, и из, *сфере саме моралности*, као његова „пра-слика” или наличје, а суштина му је да терминолошки обележи људску *шежњу за нечим бољим од постојеће морала*, који би према Ничеу био примеренији самој *бити човека у „његовом најбољем одређењу*.”

Управо та филозофско-морална поставка која антиципира човеково трагање за *(и)моралом који је саобразан људској бићу*, Ничеову мисао и препоручује етици социјалног рада, због чега је треба даље овде разабирати. Наиме, овај етичар полази од става о *појединачности постојеће морала* кроз читаву историју цивилизације, тј. да је не само тај *појам* (а тиме се мисли управо битни начин живота и одношења човека према свету у целини) *морала*, него и битно одређење човека и његовог начина живота, суштински непримерена *самом појму човека*, или прецизније, што је управо примерен том појму као истинском и фактичком човековом историјском потврђивању тог свог живота, а који је – *промашен у бићу*. Ниче би рекао – *недостигај њега као човека*!¹⁰ Заправо, у моралу као досадашњем историјском начину човековог одношења према свету у целини, он види битну препреку за развијање **виталности**, *иј. снаје човековој појединачности*, те тај морал сматра слабљењем те виталности.¹¹

Ниче у том смислу критички указује на „*морал стига*” или „*морал робова*” који чува status quo, потенцирајући тако историјску чињеницу да

јући да *појам најчовека* као заштитни знак Ничеове филозофије доведе у везу са идеологијом немачког нацизма и Хитлеровог фашизма. То наравно не одговара суштинској природи његове филозофије, која је (ако се комплексно сагледава у својим противуречјима) у ствари дуко хуманистичка, па се њена иморална црта (како у прошлости, тако ни данас) не може потрети различитим интерпретацијама и злоупотребима. Најбољи јемац тога је сам Ниче који пише о болесном отуђењу национализма, доводећи га у везу са кратковидим и брзоплетим политичарима (чиме алудира на Хитлера) национал-социјалисту тј. фашисту. – Fridrich Niče, *Vom Nutzen und Nachteil der Historie für das Leben*, Unzeitgemasse Betrachtungen 2, Werke in drei Bänden 1, предг: Karl Schlechta, Carl Hansen Verlag, München, 1954, стр. 260.

⁹ Појам *аморалности* се може одредити као неутралан или сасвим равнодушан став појединца према моралу као таквом. То је пред-ступањ моралности, или још-недодирнутост моралним феноменом у његовој правној бици. *Антиморалности* означава став појединца или група људи који не признају никакав морал, који негира сам феномен могућег моралног односа, према самој себи, према другима као и према заједници у којој се живи и делује; једном речју, морал се негира као важна и обавезујућа норма. *Неморалности* је морална категорија која означава супротност моралном мишљењу и моралном дељању. Прим. М. П.

¹⁰ Погледати: Фридрих Ниче, *С оне стране добра и зла: увод у једну филозофију будућности*, Графос, Београд. 1980.

¹¹ Милан Кантрга, *Ејшка*, цит. дело, стр. 377.

је највећи део човечанства до сада био у положају *цурој објектиа* владајућег морала, у смислу апсолутног поковања и послушности, што није достојно човека. Његово указивање, на „с оне стране” тог одређења добра и зла, значи *најдубљу кришику* једног (историјски споровођеног и потврђиваног) живота који је до сада био и на тој основи остао – *исход људској досиојансиа*. Сви битни елементи и моменти онога што се мисли и практикује под тим „моралним плаштом” за Ничеа дословно демантују, умртвљују, сакате, кржљаве и негирају саму животну човекову супстанцу, његову најдубљу, Ниче ће рећи – *сиваралачку енерију*, и то за вољу, како би он рекао, неке анемичне, беживотне, „идеалне” (у смислу удаљености од самог живота и његовог најснажнијег пулсирања) умртвљујуће моралности, која најдубље противуречи ономе што би човеку омогућавало да се *довине до најбољеа у себи самоме*.¹² Кад би се ти и такви ставови смели у Ничеово име тако назвати, онда би то био најдубљи и истински крик човека за једном *вишом моралношћу*, која би не само потврђивала, него и потицала његову праву *животино-гелатину енерију*, управо тада с правом „с ону страну добра и зла” као „беживотних одређења” која човекову стваралачку бит у корену осујећују.¹³

Супротно овом понизном моралу, он заговара „*морал јосиодара*” као оштру антитезу „*моралу сџага*,” при чему није нипошто мислио – како су га често погрешно схватили и интерпретирали – на цареве, краљеве, државнике, племиће, или политичаре, него је мислио на човека као *самосвесно биће* које „држи до себе” као личност, а исто тако ствараоце на свим подручјима (духовне) делатности: у уметности, филозофији и науци.¹⁴ У то име он дубоком симболичком алудирајући на библијске Мојсијеве таблице, као предуслов развијања нових вредности, тражи разбијање „стarih моралних таблица” (моралних канона) и стварање „нових”, на којима је (када их је подигао са стазе којом пролазе „кртице” и „троми патуљци”) видео да пише реч „*наићовек*”, и то *да је човек нешто ишло треба пре-владати*.¹⁵ То ће Ниче исказати речима Заратустре који „приправља пут” надљудима, онима што стреме стазама самопрестизања, подсећајући их:

¹² Ибид, стр. 378.

¹³ Пог. Фридрих Ниче, *С оне сџране добра и зла, цит. дело*, 1980.

¹⁴ Милан Кангрга, *Ешика*, цит. дело, стр. 112.

¹⁵ Фридрих Ниче, *Тако је јоворио Заратустра. књија за свакоја и ни за која*, Графос, Београд, 1983, стр. 201.

„Не *ѿо оѿкуд сѿе дошли, ѿреба да је одсад часѿи ваша, већ оно куда идеѿе! Воља ваша и корак ваш, који хоће да пресѿиѿну вас саме – у ѿо^{ме} нека буде нова часѿи ваша!*”¹⁶

Управо та, људској врсти предодређена *самосѿваралачка енерѿија*, којом се човек двоји и издиже од других живих бића, у цивилизацијском процесу постања моралности, склона *сваколиком људском ѿреображају*, које иницира најдубљи Дионизијски полубожански инстинкт живота¹⁷ склон будућности и *вечносѿи човечној саморађања изнад бездана ѿрола-зносѿи*,¹⁸ даје Ничеовој филозофији морала посебан значај у сагледавању моралних искушења иманентних социјалном раду. Погледајмо у наставку шта то практично значи!

МОЋ ПРЕОБРАЖАЈА „МОРАЛНИХ СЛУГУ” У „МОРАЛНЕ ГОСПОДАРЕ” – БИТ СОЦИЈАЛНОГ РАДА

Под условом да надрасте доминантно присутне „савремене” (помодне и испразне) теоријске приступе социјалног рада,¹⁹ са уобичајеним симптомом „неразлучивања садржаја од форме” – погрешним поистовећивањем методичких приступа (пре ће бити упутстава за тзв. „добру праксу”) потенцијална, филозофски утемељена хуманистика у својим „порођајним мукама” нужно долази у позицију суочавања са овим Ничеовим, заправо – прецизније константно цивилизацијским и историјско-етичким питањем, човековог самотворења на егзистенцијалном раскршћу слободног бирања између „моралног ропства” и „моралног господарења”.²⁰ У том контексту, етици социјалног рада се просто намећу дијалектичке контроверзе Ничеовог учења које дира у само језгро предметне садржајности универзалне делатности социјалног рада, тј. његове телеолошке заснованости, оличене у покушају *досезања своеоѿиѿе људске хуманизације, чији*

¹⁶ Ибид, стр. 207. (Напомена: све цитате у тексту почев од овога па надаље подвукао М. П.)

¹⁷ Фридрих Ниче, *Рођење ѿраѿегије*, БИГЗ, Београд, 1983. стр. 12.

¹⁸ Фридрих Ниче, *Воља за моћ*, Просвета, Београд, 1972, стр. 329–330.

¹⁹ Ради јаснијег поимања изнете тезе, шире о ѿјо^{му} *савременосѿи* погледати: Милан Петричковић, *Снобизам савременој социјалној рада*, Социјална мисао, часопис за теорију и критику социјалних идеја и праксе, 2007, бр. 53. стр. 67–85.

²⁰ Зарад комплекснијег сагледавања овог крајње противуречног и изазовног филозофског питања радозналији читаоци могу погледати: Георг Вилхелм Фридрих Хегел, *Феноменологија духа*, 4. поглавље под насловом *Самосвесѿ*, наслов 3. „Госѿодар и роб.” стр. 116–117. БИГЗ, Београд, 1974.

је услов остварења и пошврде – саобразности људској природи, којом је такође условљен и најчовек. На тој релацији рађа се и историјаност Ничеовог иморализма и етике социјалног рада, с обзиром да оба судовања о моралним феноменима заједнички именитељ препознају у појму **иморализма**, који као што сам већ навео, почива на тежњи ка највише могућем моралном потврђивању човека и његове – сопственом природом му задате – родне суштине, у складу са којом он има морално предодређен задатак да постаје човечнији.

Типична одлика највећег броја људи са којима долазе у контакт и којима покушавају да стручно помогну, боље речено стручно да их подстакну и егзистенцијално анимирају социјални радници, јесте сушта супротност од особина које поседује натчовек. Нестабилна карактерна структура, изражена аморалност, антиморалност и неморалност, практично изражени у многоврсним облицима свакодневног живота у коме не могу да битишу без туђе помоћи, су препознатљиве особине корисника професионалног социјалног рада, које стручњаци примереним методама покушавају да оплемене, побољшају, измене, људској природи приближе, хуманизују, очовече, што све скупа иде у прилог тези да социјални рад заиста представља једну врсту кушања могућности људској преображаја на релацији морала робова (од њуђе помоћи зависних), ка моралу господара (од такве помоћи независних), па тиме истински слободних и моралних! Ето нас, дакле, на прагу сазнања, испред кога застају етички неписмени, који због неразумевања универзалне природе делатности социјалног рада и његове неодвојивости од темељних питања филозофски саткане етике, као основне потке теорије и методологије социјалног рада, зато и тумарају око епигоног препричавања бизарних, и у основи погрешних интерпретација о његовом наводном настанку с краја 19. века,²¹ пропорционално ком се његова стручна суштина своди на површно-стерилно интерпретирање нужности људског мењања за(о)сталог на најнижем ступњу те фразе о нужном „оснаживању клијената”, које се остварује популарним методама (нетачно званим теоријама) *оснаживања и засићивања*. На меће ми се тим поводом питање где су сазнајни корени и извори тих теорија или метода? У чему су у гносеолошком смислу они утемељени, тј. преко којих теоријских основа дају епистемолошки дигнитет конкретно појма мењања клијената? Не треба много аналитичког напора па да се потврди да ту за-

²¹ О овој заблуди прецизирања времена настанка универзалне делатности социјалног рада и њеног научног фундаирања погледати: Милан Петричковић, *Теорија социјалног рада*, наслов: *Сиреја древне делатности и младе науке*, Социјална мисао, Београд, 2006, стр. 9–16.

право нема никакве теоријске заснованости, којом се произвољно проглашава широка леза константно развијаних фраза; дакле, ни трага ни гласа о теорији, јер кључни услов да неки истраживачки садржај оправда епитет теорије, је да се у оквиру њега (како Хегел једноставно износи сложену суштину проблема) **мисаоно разоткрива прикривени битак.** У овим лажним – непостојећим теоријско-методолошким поставкама, дакле, сва теоријска заснованост почива на епигано-лаконском „подразумевању ствари”, лаицизирању, интуицији, затим свакој – наводно доступној очигледности и сличним неозбиљним квалификацијама. При том се губи нит, у пракси социјалног рада, видљивог проблема човековог мењања, са „дубоким” и „високим” филозофски сагледаним разнородним аспектима тог мењања (свестан ризика неразумевања, подвлачим и још битнијег – *самомењања*) сагледаног у контексту цивилизацијске, а онда људске, па свакако и социјалног рада – стожерне парадигме, **човековог усавршавања и тежње ка најбоље могућем човеку – натчовеку!**

Својствено ослобођеном мислиоцу који варљиво-заводљивим стилем играјуће мисли, разобличава (у социјалном раду површно сагледан појам људског мењања) Ниче, крајњу комплексност потенцијалних човекових промена, расветљава тако што његову дијалектичку природу у којој се из мењања лучи виши квалитет *преображавања*, сагледава у богатству животних варијанти *(само)задајности* људске врсте, која пружа шансу сваком да се из статуса „моралног роба” тј. неоствареног човека, преобрати у оставареног господара (не других, него самога себе, што је и најтеже), који управља сопственим моралом – што није ништа друго до управљање сопственим животом. Шта је то што многе људе спречава да управљају својим животом, због чега помоћ и подршку траже конкретно у социјалном раду? Ниче одговор даје кроз причу чији садржај чини разговор између двоје, само на први поглед „блиских рођака”:

„Што си тако *тврдо*! – говорио је једном кухињски уџаљ дијаманту; зар нисмо нас двоје блиски сродници? Инспирисан тим дијалогом, филозоф пита људе: *Што си тако меки*? О браћо моја, *тако ја њима вас: зар нисте ви – моја браћа*?

Што си тако меки, тако неошторни и поустљиви? *Зашто има толико одрицања, џорницања у срцима вашим*? Тако мало судбине у појединачном вашем?

Ако нећете да сите судбоносни и неумишлени као судбина: како ћете са мном – побегивати?

А ако ваша тврдокорност неће да сева и посеца и расеца: како ћете једном са мном – побегивати?”

Мекоћа и слабост људска као изрази одсуства животне снаге (виталности) на које Ниче указује, су дакле кључни узроци, егзистенцијалног губитништва и удаљавања од бити сопствене природе која тако остаје закржљала, потиснута и неостварена. И „тврди” и „меки” људи су браћа, што значи да сви могу – имају предиспозиције да буду „тврди”, само што „мекима” то не позлаи за руком јер су неотпорни и попустљиви, одричу се и поричу у срцима, која фигурирају дух-душу људску. При том „мекима” недостаје судбоносност и неумитност, дакле нису способни да носе своју судбину, тј. њоме управљају и владају неумитно-нужно, већ обратно, тзв. судбина влада нажалост њима, јер су јој захваљујући тој мекоћи – препуштени на милост и немилост. Зато се Ниче, преко Заратустре и реторски пита, с обзиром да не владају „ношењем судбине,” како ће они с њим побеђивати, и то сами себе? Што значи како ће се преображавати и човечнији – не постати, већ непрестано, увек и изнова Дионизијски се вечно рађати и *постјајати*. За победу судбине је потребна **тврдокорност**, која мора *да сева и посеца и расеца*. У супротном, *меканост (природно одсуство тврдоће, а присуство слабости) доводи до пораз*, *иа се човек никад не самопобеди и јружи макар и мали корак ка најчовеку*. Заратустра у причи нуди и пут (који се у науци зове метода, начин) побеђивања – постајања натчовеком, који креира свој живот, и то кроз **чин стварања**:

„Јер, они који стварају су тврди. И мора да вам изледи блаженство, да руку своју приписнете на тисућу година као на восак.”

Стваралачка рука својом снагом има моћ фигуративног преобликовања хиљаду година, што алудира на историјску компоненту преображавања, омекшавања и трансформације историјско-цивилизацијских садржаја као свог предмета хуманизације, који се човековим (само)стваралаштвом, меким као восак, може чинити и начинити! Ослањајући се на дедуктивно-индуктивни методски дискурс, подсећам да је универзално појмљена делатност социјалног рада само један специфичан сегмент, цивилизацијског стваралаштва – рада, који се временом професионализовао, за циљ узимајући управо покушај развијања *егзистенцијалне људске „тврдоће” чији је услов самостваралаштво*. При том Заратустра закључује како је „*сасвим тврдо*” само „*оно што је сасвим блајородно*”,²² што уствари чини још једну копчу са социјалним радом, који благородност – блиску благаостању, садржи у својој предметној бити свеопште људске добробити као основе егзистенцијалне хуманизације.

²² Шире о овој причи погледати: Фридрих Ниче, *Тако је говорио Заратустра*, цит. дело, стр. 219.

Даље апсолвирајући разлоге због којих човек „не сме да буде оно *што јесте*” и да искрено путем гласа своје савести призна самоме себи: „Све оно *што сада чиниш, мислиш и чему стремиш – то све ниси ти*”, што појединца нагони „да мисли и *постује* као *стадо*, и да се не радује *самом себи*”, тј. нат човеку у себи – носиоцу моралног господства, насупрот „моралне беде”, Ниче препознаје у човековој *лењости* која је оправдано изложена презиру јер људи „*збој ње изледају као фабричка роба, као равнодушна бића недостијна оштријења и поуке*.”²³ Ова теза мудраца, лако је уочљива у пракси социјалног рада, где је веома присутна и раширена порочност људске лењости, у разним формама човековог одношења према себи и другима. Ако се узму у обзир одлике лењости: инертност, статичност, малодушност, контемплативност, неделатност, помиреност са постојећим стањем, демотивисаност, одсуство акције, недостатак жеље за променом и сл. бивају јасније узрочно-полседичне везе многих проблема које море (људе) кориснике стручних услуга социјалног рада. Заиста, често се између горуће проблематике социјалног рада и лењости може успоставити корелација, јер било која ситуација њеним присуством теже се или уопште не решава. Зар треба доказивати нужност делатног активитета за превазилажење сиромаштва, незапослености, токсикоманија, делинквенције, породичних проблема, или било ког другог проблема? Ту покретачку енергију *вишалиишета* која потиरे лењост, има на уму Ниче када јасно опомиње: да „*Нико не може да сагради мост којим ћеш ујаво ти моћи да пређеш преко реке живота, нико осим тебе самој*.”²⁴ што као мото социјални радници морају увек у свом послу да поштују. Јер они се макар свакодневно живо-искуствено суочавају са „разграђеним мостовима” – појединаца, група и читавих заједница, које за могућ прелаз (какав-такав) преко реке живота, превазилажењем примарно лењости, могу само ти пролазници да оспособе. На ту одлику самоделатног субјекта упозорава Ниче када каже:

„*Иза твојих мисли и осећања, браћо, стоји један моћан зајоведник, један нејознајни мудрац – тај се зове ја. У твојој шетњи он стиже, твоје је шело он.*”²⁵

То **Ја**, у сваком људском бићу, песнички од Ничеа појмљено „*као мачи у дејшеу*” и субјективна „*реч о врлини*,” је значи потенцијални

²³ Фридрих Ниче, *Шојенхауер као васишчак*, Графос, Београд, 1987. стр. 8.

²⁴ Ибид, стр. 9.

²⁵ Погледати: Бранислав Петронијевић, *Историја новије филозофије*, цит. дело, стр. 630.

моћан заповедник воље и делања, што га сликовито филозоф зове „мудрацем”, за кога је опште познато да се одликује разборитошћу, искуством, знањем, памећу, интелигенцијом, проницљивошћу и сличним духовним квалитетима, који наравно чине нужан услов за примицање нат човеку. У питању је социјалном раду добро познат појам распознавања и свесности свога *Ја*, које одређује *сћейен одјоворносћи* (која се може узети као мера зрелости) човека – према себи и другима, што је углавном врло болно питање (у стручним активностима ове професије) с обзиром на доминацију управо несвесности – не познавања и неконтроле тог „мудраца” *Ја*, који заиста остаје углавном „непознат” бићу у коме пребива, спречавајући га да постене „право” – људско биће или овде потенциран натчовек. Зар треба напомињати социјалним радницима овај филозофски појам *самосвесћи* на који у различитом контексту алудирају људи – корисници њихових услуга, када својим живим и спонтаним, али зачуђујуће прецизним језиком зачепркају у суштину проблема констатујући да (алкохоличар, наркоман, делинквент, коцкар, разведени супружник, или ко други), *нема своје ја, нема своју реч*, у најоштријој варијанти, *ићу и нема ни човека*, због чега се од њега може свашта, пре ће бити – ништа очекивати!

Доста пажње том тзв. *самоодређивању* (ја-одређивању, одређивању свога – ја) поклања Ниче, јер је оно задати услов људског *самодјревлaдaвaњa*, које се (додуше за многе, латентно) налази у самом језгру хуманистичке делатности социјалног рада, који зарад истине нигде децидирано не помиње, али покушава да у својим теоријско-методолошким међама побуди и пробуди макар зрно натчовештва. При том се не ради о никаквом идеализирању или обоготворењу људском, у питању је *надчовек мишљен као човек вишеј сћваралачкој ранји*, у смислу захтева – најбаналније речено – за *дјревлaдaвaњем људске дјросечносћи*, у социјалном раду и веома често *исидјросечносћи*. Много тих, из безброј разлога, неостварених, у егзистенцијалном (значи сваком) смислу неразвијених и потиснутих људи, које Ниче изворно, а фигуративно-сурово назива „моралним робљем”, у области професионалног социјалног рада покушава да нађе изгубљени смисао, сврсисходност свог постојања, тј. животност сопственог живота. Ниче нуди готов образац за то, када покушава да учи и пита у исто време:

„Хоћу да вас учим ишћа је шћо најићовек. Човек је неишћо ишћо ићреба дјревлaдaићи. Шћиа сћје ви учинили, да би сћје ја дјревлaдали?”

Очигледно то људско *дјревлaдaвaње* као потврда *самосћваралашћивa* почива на чињењу, које има предиспозицију да буде свесно и сврсисходно, што човека и одваја од животиње, како примећује Ниче:

*„Сва бића досад створила су нешто више од себе: а ви зар хоћете да будете осека не велике њиме, рађе још да поново враћате к животињњи нешто да превладају човека?”*²⁶

У супротном етика иморализма поставља питање о суштини људске природе:

„Шта је мајмун за човека? Створ за њихсмех или болан стид. И истио то биће човек за надчовека: створ за њихсмех или болан стид.

Ви сте прешли њу од црва к човеку, али је у вама много још остало црв. Некада сте били мајмун, а човек је још и сада више мајмун него икоји мајмун.”²⁷

Древна метода аналошког пресликавања (каркатеристична за басне) које разобличава саму нутрину човекове моралности, као рефлексије његовог општег делатног односа према свему постојећем, указује нимало случајно на две животиње којима човек у својој несавршености верно сличи. У питању су црв и мајмун: први препознатљив по томе што свој битак заснива тако што гмиже, а други што је савијен и није способан да усправно хода попут човека, при чему треба подвући став различитих хуманистичких дисциплина које се из свог биолошког, антрополошког, филозофског или ког другог угла баве генезом људске врсте, да је човек иступио као хумано биће и надрастао тако животињство човеколиког мајмуна, само преко *делатној активностима* (познатом као *људски рад*) на обликовању и преобликовању *света око себе* и овде посебно битног – **света у самоме себи**. Само тако, путем сопственог рада и произвођења, се човек у сваком смислу исправља, престаје да се вуче по земљи, гмиже као црв или трапаво четвороношки савијен и згрбљен идентично мајмуну хода, насупрот чему стоји визија коришћења сопствених екстремитета и ослањања на њих, на шта жаоком бритке шибајуће мисли иритирајуће – човекову моралну свест – пецка натчовек Заратустра:

*„Ако хоћете високо да досетите, требају вам ваше рођене ноге! Не дајте да вас носе њоре, не седајте на туђа леђа ниш на туђу главу!”*²⁸

Седање на туђим леђима (популарној грбачи) и глави, стални су садржај међуљудског односа а тиме и конфликтности у пракси социјалног рада (између родитеља и деце, супружника, рођака, суседа или било којих других актера) при чему, би као основна тежа морао да доминира стручни покушај да се што пре зависни – дакле у статусу „моралних слуга”

²⁶ Фридрих Ниче, *Тако је говорио Заратустра*, цит. дело, стр. 14.

²⁷ Ибид, стр. 14.

²⁸ Ибид, стр. 294.

– људи, (како не би остали Ничеовим језиком обележени морални „црви и мајмуни”,) подигну на своје, једино праве – сопствене ноге. За то увек постоји нада, за социјални рад од посебног значаја, јер: „и *најгора ствар има добре ноге за ирање: научиће дакле већ једном сами себе, о ви виши људи, да станеће на праве ноге своје!*”²⁹, при чему је битно подвући детаљ из овог става, који се односи на могућност да и најгора ствар као персонификација најгорег човека у смислу „егзистенцијално-моралног сужња” може, под условом *да сама себе научи*, да заигра најсигурније не на туђим, него на својим ногама. Исти морални постулат истиче у форми императивне поуке (вероватно непознате, а свакако збуњујуће за социјалне раднике) коју им дарује Ниче речима: „*која не можеће научићи да лежи, штоа научиће – да ишио брже падне!*”³⁰ Наизглед сурова морално-методолошка препорука је у ствари најдубље људска и сврсисходна хуманој природи социјалног рада, **јер што пре неко падне, пре ће се потенцијално наћи у позицији да се придигне на своје властите ноге!**

Значајност овог Ничеовог става, за теорију и методологију социјалног рада, мора се довести у везу са једним од кључних питања етике уопште, па и етике социјалног рада, познатог као *ишчање сврховишости моралној делања*, које трага за одгонетањем шта је то *добро*, а шта *зло* за човека у његовој свеопштој делатној пракси? Склон снажној реторици мудрац размишља овако:

„*Шта је добро? – Све, ишио осећање за моћ, вољу за моћ, моћ саму у човеку увећава.*

Шта је рђаво? – Све ишио ишиче из слабости.”

Као што се види, Ниче разлику између добра и зла своди на разлику између јаке и слабе воље: ко има јаку вољу, тај је добар; ко има слабу вољу тај није добар, што значи да је зао!³¹ Из овога следи да: „*добро и зло, који би били вечни – штоа нема! То се мора једнако **само из себе савлађивати,***”³² због чега има логике у изазовној тврдњи да: „*зло је најбоља снаа човекова.*” Појашњавајући даље, Ниче примећује:

„*Човек мора ишати бољи и јори – ишако ја учим. Највеће зло је ишребно за највеће добро наичовеково.*”³³

Примерено свом филозофском систему, и Хегел је наглашавао како „*само човјек, и ио уколико може бићи и зао, јеси добар. Добро и зло јесу*

²⁹ Ибид, цит. дело, стр. 299.

³⁰ Ибид, стр. 213.

³¹ Погледати: Бранислав Петронијевић, цит. дело, стр. 642–643.

³² Фридрих Ниче, *Тако је говорио Заратустра*, цит. дело, стр. 119.

³³ Ибид, стр. 292.

неодвојиви”.³⁴ На први поглед парадоксално, али у бити логично, ако се распозна дијалектичка контрадикција зла као полазишта добра; наиме, да би постајао добар, нужан услов је да човек мора да постојеће зло константно *самонавладава доброћом!* И то не било како, већ кроз буђење из моралног дремежа:

„Ту усјаваност ја сам приметио, учећи да нико још не зна шта је добро а шта зло: – једино можда онај који *ствара!*“

– *А то је онај који ствара циљ човеку, и даје земљи смисао и њену будућност: Он тек ствара, да би нешто постојало добро или зло.*”³⁵

Има ли читијих потврда овог етичког стајалишта од животних ситуација у које директно залази социјални рад, где се законито оваплоћује тенденција у складу са којом свакојаке слабости (делинквената, токсикомана и свих других људи слабог и несталног карактера) носе собом усуд зла, које се једино може **активним делањем, радом самопроизвођења** – као основом добра *превазићи*, ако се пробуди и покрене успавана и непостојећа воља.

Овде смо већ на тлу, крајње сложене етичке категорије *воље* (која се успут у пракси социјалног рада понекад интуитивно-спонтано) помене као нешто што се само од себе, по принципу лаицизма, наводно подразумева у методичком раду „са клијентима.” Наместо те бесплодне а уврежене импровизације, по ко зна који пут подвлачим нужност **методолошког утемељења** (између безброј других нужних, овде) *овој ђојма*, и то на основу озбиљних етичких изворишта, која би науци социјалног рада (између осталог) отворила пут дигнитета, насупрот статуса другоразредне „помажуће професије – помажућим професијама,” на чијим методолошким основама још увек (у нас) после пет деценија стидљиво „храмље” и покушава да им сличи теорија и непостојећа методологија заснована на методичким упутствима и вештинама социјалног рада.

У том склопу Ниче *вољу* сагледава у дијалектичкој синтези људских (не)моћи **оличених у истинско ђошврђивање човекове живојности** у свим елементима његовог *делајној и духовно-мисаоној усавршавања*. Воља за моћ јесте воља за животом у пуном стваралачком замаху, зарад чега истинско задовољство и срећа леже једино у осећању моћи и снаге; ако осећање задовољства није излив њихов, ту га он не сматра за право, здраво, животно осећање, већ за осећање које уствари лежи на линији не-

³⁴ G. W. F. Hegel, *Grundlinien der Philosophie der Rechts – Naturrecht und Staatswissenschaft im Grundrisse*, Werke in zwanzig Banden, св. 7, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1970.

³⁵ Фридрих Ниче, *Тако је говорио Заратустра*, цит. дело, стр. 200.

гације живота. По Ничеу, биће света није воља за егзистенцију, воља за живот, како је Шопенхауер дефинише, већ то је воља за моћ и за дизање увис ка самоме себи, на шта упућују и његове следеће речи:

„Где јод нађох живоѿа, нађох вољу за моћи; и у вољи слуће нађох још вољу, да буде јосѿодар.“ „Само иде живоѿа има, има и воље: али не воље за живоѿ, већ – шако ше ја учим – воље за моћ!“³⁶

Више него значајан за социјални рад је овај етички поука који уствари чини стожер сврховитости социјалног рада (без обзира био он сагледан у својој универзалности или сегменту професије) да захваљујући људској вољи за моћ, тј. *самоделатни преображај*, „моралне слуге“ могу да се преобрате у „моралне господаре.“ Доказујући тезу да се срећа састоји само у вољи за моћ и ни у чему другом, Ниче се сасвим јасно приближава искуству праксе социјалног рада, које непосредно запажа да обично задовољство, епикуризам, утилитаризам, сведоче знак живота који опада, који у основи сам себе негира. Ниче вели за уживање да је: *„Олошу латана ваѿра, на којој сајорева; свему црвљивом дрвећу, свима смрдљивим лупежима јоѿова пећ за коћење и кување,“* док са друге стране исто то уживање за вољно моћне, може се појмити да је: *„за слободна срца невинно и слободно,“* као *башиѿенска срећа земаљска*, или у односу на *„све буђућноѿи превелика захвалноѿи за садашњоѿи“*. Исти садржај уживања квалитативно одређује, као и све остало сам човек, при чему нпр. вино слабоме, Ниче каже увенуломе, може да буде „слатки отров“ док насупрот њима *„за лавове ѿак велико окрејљење, и са сѿрахојоѿиѿовањем чувано вино вина.“* Није ли у овом смислу потврђена пракса социјалног рада са алкохоличарима нпр. који стварно у буквалном смислу сагоревају на тињајућој ватри од вина и других алкохолних пића, и које средина жигосе етикетирајући их и проглашавајући их, сурово, управо као – како Ниче каже – олошем или лупежима? Може ли се у тој неконтроли других задовољства у беспопштедној али у животном гротлу урлајуће реалности коју изражавају сирови Ничеови симболи, препознати ватра, боље рећи огањ, у ком сагоревају и нестају они у пећи за „коћење“ тј. животињско репродуковање и рађање, који су заједно са потомцима осуђени на сиромаштво, бесперспективност или чак и пропаст?

Разлучујућу ову важност самовладања уживањем Заратустра и говори:

*„Ко не уме да зајоведа, нека слуша. Многи уме себи да зајоведа, али ѿо још није доѿиа, да би моѿао и слушаѿи себе.“*³⁷

³⁶ Ибид, стр. 119.

³⁷ Ибид, стр. 203.

То је неписани закон и у социјалном раду, у оквиру кога је веома раширена појава да људи долазе у невољне животне ситуације управо зато што нису дорасли и незнају да заповедају како самима себи, тако ни другима; додуше, догађа се, што Ниче и указује, да многи умеју себи да заповеде, али остају на тој неплодној, формалној и голој заповести, јер не слушају себе, тј. немају снагу *моћне воље* и *јаког духа* да делатно-практично остваре, како Кант каже *моралну заповест* као постулирано законодавство моралног чина. Из недељиве спреге тог заповедања и слушања, у одсуству (из безброј разлога) изграђене сопствене воље, замеће се историјско-цивизацијски усуд многих невољника да морају да прихвате туђу вољу и моћ као непознанице од којих мање или више зависе, што их и чини „*сљугама*” у односу на „*јосиподаре*” којима се у егзистенцијалној нужди они морају да покоре! Ово питање о односу доминације и подчињености, је симптоматично за саму бит универзалне делатности социјалног рада (сагледаног у широком распону од спонтанитета до професионалности) што је још један разлог да његова научна заснованост прерасте и епистемолошки уозбиљи уско-једностран методички карактер, филозофско-парадигматичним фундаирањем теоријско-методолошке базе. То намеће сама притивуречна природа социјалног рада, који од свог буђења, кроз читаву историју цивилизације до данас, покушава да успостави равнотежу на оштрци жилета између истинске хуманости и самилосног угњетавања у име те хуманости!

САЖАЉЕВАЊЕ КАО СМРТНИ ГРЕХ У СОЦИЈАЛНОМ РАДУ

У духу потенцирања субјективних снага човека, кроз филозофију његовог иморалног усавршавања, Фридрих Ниче, етички неписмене посленике социјалног рада за које је професионални кодекс алфа и омега сваке моралне филозофије, може да саблазни, збуну и у исто време створи добар шлагворт за педагошко поигравање њиховом интелектуалном инфериорношћу у смислу добронамерних поука, посебно при анализи комплексно-противуречне етичке *максиме о љубави према ближњем*. Продорном спелеолошком мишљу он разоткрива контраверзе јединства и борбе супротности прикривајућег битка међуљудског одношења, иманентне овој цивилизацијској максими која се крајње симплификовано, већ дуго као апстрактни стереотип наводно тумачи у теорији и пракси социјалног рада. Лаицизирању ове врсте измиче тајновитост суштине и дубине тог *појма љубави човека према човеку*, коју они наводно препознају и погрешно сво-

де на некакав апстрактум *човечности* оличен у доброчином пружању помоћи – у социјалном раду првенствено сиромашнима и немоћнима, што је наравно обична флоскула која вишеструко деградира, и од истинског теоријско-методолошког утемељења, науку социјалног рада удаљава.

Идеја водиља Ничеове етике садржана је у дијаметрално изокренутом и постулираном библијском мотиву: „Љуби ближњега своја као самога себе,”³⁸ што се види из садржаја сета савета који у императивној форми Заратустра саопштава људима како би се приближили натчовештву:

„Ја вам не велим да љубите ближњега. Пре вам још савешћујем да **бежите од ближњега, и да љубите најдаљег!**

Више него љубав према ближњем стоји љубав **према најдаљем, и према будућем;**”³⁹

Одмах се овде рађа дилема о телеологији тако појмљеног морала, који на први поглед варљиво собом носи неморал заснован на ниподаштавању односа према ближњем, а потенцирањем љубави не према далеком, већ најдаљем. Насупрот неморалу у овим филозофским стиховима зачиње се истинска моралност, под условом да се разазнаје појмовна херменеутика мисли, тј. шта Ниче подразумева под **бежањем од ближњег**, коме супротставља **љубљење најудаљенијег и будућег**. Размишљање на ову тему даље дубље и вишеслојно сагледавање отварају Заратустрине опомене:

„Привијаше се уз ближњега, и називаше га свакојаким лејим именима. А ево вам кажем: **ваша љубав према ближњем није друго до ваша рђава љубав према себи самом**”.⁴⁰

„Један иде к ближњем да би нашао себе, други иде што би се **радо сам изјубио**. Ваша рђава љубав према вама самима чини вам самоћу шамницом.”⁴¹

Већ овим етичким судовањем ствари постају мало јасније: сваки „одлазак” и „приближавање” ка ближњем потврђује потребу човеку да тражи себе у, и код, ближњег – ван себе сама, дакле ко „нема” самога себе, ко сам себи није довољан, и сам собом задовољан, у крајњем случају ко сам себе не воли, он ту љубав покушава да компензује у љубави према ближњем, тако што се у њој губи као субјект! Зато је, сматра Ниче таква љубав рђава према самом човеку. С тим у вези, даље он појашњава:

³⁸ Библија, или Свегао писмо Стараго и Новога завјеша, превео Стари завјет Ђура Даничић, Нови завјет превео Вук Стефановић Караџић, *Нови завјеш, Јеванђеље по Луки*, гл. 10, стих 27.

³⁹ Фридрих Ниче, *Тако је говорио Заратустра*, цит. дело, стр. 63.

⁴⁰ Ибид, стр. 63.

⁴¹ Ибид, стр. 64.

*„Ви не можете да издржите у друштву са вама самима, и не волите себе колико би требало: ја хоћете да заведете ближњег на љубав а себе да позлатите његовом заблудом.“*⁴²

Из овог угла виђено, заиста човек код ближњег тражи спас уствари од самога себе, при чему и губи самога себе признајући ближњем, како би Ниче рекао: *„Ти је стварије него Ја; ти је освешћано а Ја још није.“*⁴³ Због тога уместо љубави према ближњем у којој се потиरे човеково самоделатно **Ја** у бегу од самога себе, филозоф иморала позива на љубав и приближавање ка најудаљенијем од таквог ближњег, а то једино може да буде – **сам тај човек**. То је кључ за разумевање латентног хуманизма животно-стваралачког морала који надраста љубав према ближњем вишим квалитетом љубави према удаљеном:

*„Ево шта ради велика љубав према најудаљенијима: не штеди ближњег свога! Човек је нешто што треба превладати.“*⁴⁴

Од човека је најудаљенији свакако **најчовек** кога одликује виталитет, воља за моћ и самостварање, до кога се стиже проебражавањем које је услов приближавања аутентичној људској природи, која је задата за остварење, што је лоцира у сферу **удаљено–будуће**. На тим основама настаје пропорција у складу са којом – **све што се више човек удаљава од ближњег, ближи је најчовеку и обрнуто**, због чега ближњег не треба ни „штедети“ већ га треба што пре и више превладати самим собом. Другим речима, исту жељу истиче Заратустра када каже:

„Ја бих волео кад не бисте моћи издржати у друштву са свакојаким ближњима, и њиховим суседима; онда бисте морали од себе сама створити своја пријатеља,“ тј. истински ближњег.⁴⁵

Тако сагледана максима љубави према ближњем може да буде од значаја, за развој будуће филозофије морала социјалног рада, поготову када се узме у обзир једна од кључних одредница ове хуманистичке професије препозната у *јужању помоћи*, најчешће маргиналним појединцима, групама и заједницама; оним људима који су из многобројних разлога немоћни без туђе помоћи („помоћи ближњих“) да самостално задовољавају широк опсег својих животних потреба – дакле да егзистирају. У вези с тим отвара Ниче за науку социјалног рада један врло битан етички проблем, који се тиче најсуштаственије природе односа између оних који траже,

⁴² Ибид, стр. 64.

⁴³ Ибид, стр. 63.

⁴⁴ Ибид, стр. 202.

⁴⁵ Ибид, стр. 64.

ишчекују, моле или преклињу за туђу помоћ, са једне стране, и оних који су са друге стране у прилици, да могу, ако желе и хоће, да пружају помоћ, која се, као што сам већ раније подвукао, везује примарно за испуњавање моралног постулата љубави према ближњем. Ниче каже:

*„Где се жртвљује, и служи, и бацају љубавни погледи: и **тш** је воље да би се **пос**тало **јос**подарем. Сиранишцима се **тш**, и да нико не види, увлачи оно **шш** је слабије у **тврђењу**, и све до у срце, онемо **шш** је моћније – и **краде моћи**.“*⁴⁶

Врло јасно наглашава се овим етичким судом да жртвовање, служење и бацање љубавних погледа (обраћање пажње на нечију потребитост) прати воља за владањем-јосподарењем над оним коме се помаже. Посебно указујем на детаљ увлачења у сиранишнице примаоца помоћи, којима (а да то нико не види, јер је прикривено самим чином помагања) давалац помоћи *краде ионако малу моћ*. Прецизно о том противуречју Ниче до-словце пише:

*„Да оно **шш** је слабије служи онемо **шш** је јаче, на **тш** **та** **јони** воља **његова** која хоће да **јос**подари над оним **шш** је још слабије: једино **тој** жељи не може одолети.“*⁴⁷

Та крађа моћи алутира на то да пружена помоћ моћних учвршћује постојећу немоћ немоћних, чинећи је још израженијом, при чему таква пасивност и непостојање властитих снага, погодује стварању међуодноса две крајње супротности у дијалектичком јединству: зависних од (туђе помоћи) немоћника и независних моћника који у бити самилосно помажу. Природу те релације коју многи не виде (због чега је и тајновита) преко Заратустре открива Ниче, када каже:

*А ову **тајну** рекао је мени сам **живот**: „Чуј, рече, **ја** сам оно **шш** **једнако** **треба** себе само да **превлађује**.“*⁴⁸

У случају када неко ко само *пасивно једносирано* прима помоћ, јер не зна животну тајну о *самопревадавању* и *самопомоћу*, ради се о милостињи – *најнижем сиршњу* *практично* *исказаној* *милосрђа* – која почива на давању најразличитијих врста материјалног *вишка* од стране моћних – немоћнима. Презирући њену статичност и учвршћивање немоћног ишчекивања добре воље „нишчих“ и убогих од, господарењу склоних моћника, Ниче осуђује давање милостиње:

⁴⁶ Ибид, стр. 118.

⁴⁷ Ибид, стр. 118.

⁴⁸ Ибид, стр. 118.

„Ах, где су на свету чињене веће лудости него међу милоснима? И шта је на свету задало више љахње него лудости милоснима?”⁴⁹

Милостиви чине лудости – неразумне радње, и највише на свету за дају патњу кроз њиххрањивање немоћи, оних зависника које удељеном милостињом лишавају сопствених превазилажења и вољности. Битно обележје милосрђа, детерминисано управо овим односима једносмерног давања и примања помоћи, јесте **сажаљење**, које Ниче доживљава као смртни и најтежи грех који човека удаљава од натчовека и у сваком погледу га зависним робом и слугом без достојанства чини:

„Било сажаљење божје, било човечанско: сажаљење вређа стиг. Не хтећи помоћи, може да буде ошменије од оне врлине која пријирчава у помоћ.”⁵⁰

Зато што изазива стид, сажаљење вређа и кажњава људско самопоштовање у човеку, при чему као избегавање тог жигосања, управо као заштити, Ниче препоручује да је **отменије и мање по немоћног зло, зарад избегавања сажаљења – не пружићи помоћ**. Од пружања помоћи праћеног сажаљењем, он виспреним изразом вишеснажја одвраћа оног који тражи помоћ, као и све оне који би као пријатељи пружили помоћ:

„Сажаљење пријатеља нека се скрива под твојом љуском, на њему треба да изломиш зуб.” „Јеси ли роб? Онда не можеш бити пријатељ. Јеси ли тиранин? Онда не можеш имати пријатеља.”⁵¹

Одавде следи поука да пријатељи, као евентуални чиниоци милостивих дела, или су робови па немогу да помажу, или су тирани (па опет у складу с тим) не приличи им да помажу – у крајњем случају за тиране важи да немају пријатеља; било како било помоћи ниоткуда. Једино решење је **уместио унижавајуће милостиње, која човека кроз сажаљење деградира и инфериорним чини, истинска љубав као продуктивна форма стварне бриге, респекта, одговорности, и то практично-делатно потврђене кроз подстицање свеопштег људског раста и саморазвоја, која га натчовеку примиче**. Такво буђење скривених и потиснутих потенцијала кроз стваралачку љубав која не унижава, дозвољава Ниче, схватајући је као *„врлину која се расија и прелива”* насупрот сиротињској милостињи коју изричито одбацује Заратустра:

⁴⁹ Ибид, стр. 239.

⁵⁰ Ибид, стр. 269.

⁵¹ Ибид, стр. 60.

*„Не, одговори Зараџусџира, ја не делим милосџиње. За џо нисам досџа сиромас.“*⁵²

Сиромаси, дакле милостињу сиромасима дају, а богати на преображавајућој љубави подстицај ослањања на сопствене снаге. Циљајући на то, Ниче саветује:

„Ако имаш џријатџеља који џаџи, буди њеџовој џаџњи месџо одмора, али џако ређи џврга џосџеља, џосџеља у џољу: џако ћеш му најбоље корисџиџи!“

Социјалном раду добро је знана људска патња коју треба надвладати стручном подршком која одмара, али у складу са истинском љубављу самоусавршавања, која у исто време, као тврда неудобна постеља у пољу, храбријим, јачим, самоодговорнијим чини оног који треба да се патњи животних недаћа супротстави сопственим моћима, ма колике да су. У том смислу Ниче ће као једини одговор последњем, највећем тзв. смртном греху натчовека: **сажаљењу**, у форми реторског стиха супротставити **властиту самоделатност**:

*„Моја џаџња и моје сажаљење – џиџа је сџало до њих! Зар ја џежџим за срећом? Ја џежџим за делом својим!“*⁵³

Уједно то је ваљан одговор и науци социјалног рада која би бесплодну фразеологију етичких импровизација засновану на професионалном кодексу и препричаним примерима моралних дилема из праксе, нужно требало да надрасте утемељењем филозофије морално-делатног усавршавања.

ЗНАЧАЈ НИЧЕОВЕ ЕТИКЕ БУДУЋЕГ ЗА РАЗВОЈ ФИЛОЗОФИЈЕ МОРАЛА У СОЦИЈАЛНОМ РАДУ

У границама расположивог простора саобразног природи текста, врло јасно кроз изнете морално-филозофске ставове, разоткрива се (упркос силним протувуречјима) дубоко хуманистичко-преображавајућа нутрина Ничеове етике иморализма, која управо због те одлике може етици социјалног рада у конституисању, врло инспиративно и корисно да послужи; прецизније речено, хуманистика социјалног рада ово драгоцену рудиште моралних идеја не би смела да заобиђе. Ретко суптилним песничко-филозофским стилем Ниче продире у само језгро историјско-цивилизацијске бити човека као „незрелој бића“ на џуџу сопственог превазилажења

⁵² Ибид, стр. 13

⁵³ Ибид, стр. 331.

и моралног усавршавања кога овај етичар види у *најчовеку* и његовим субјективним стваралачким потенцијалима самоизграђивања. То је та кључна парадигматична вредност која све мислиоце најразличитијих епоха и етичких праваца спаја и истородним у продорној разоткривајућој мисли чини, кроз њихову луцидност откривења човекове егзистенцијалне (не)смислености и (не)сврховитости. Без напора и натежућих спекулација, у том контексту се може успоставити корелација Ничеовог *појма најчовека* са појмом човека као изразом *самосвесности*, *иј. самосвесној самостваралачкој бића* посматраног из угла немачке класичне филозофије,⁵⁴ већ с Фихтеом експлицитно, *појменцијално самоделатној и слободној бића*, и *наравно*, поводом истог питања, и с Хегелом, преко његовог тумачења историјске значајности превазилежења „*оној постојећеј*” – *зла* као основе „*оној будућеј*” – *људске моралности*.⁵⁵

На тај начин Ниче својом етички-мисаоном оштрицом пара само средиште фундаменталног проблема тзв. савремене филозофије морала, а то је: **однос битка и требања**, на кога он децидирано упућује оног ко стреми натчовештву, као врху моралног савршенства:

„*Ко је тај велики змај ишо ја дух неће више да назива пошодарем и бојом? 'Ти треба да' зове се велики змај. А дух лављи говори 'Хоћу'.*”

„*Ти треба да*”, лежи пред њим на стази, блистајући се у злату, звер с крљуштима а на свакој крљушти сјаји се златно „*иш треба да*.”⁵⁶

Тај у етици познат, слободно се може рећи, први-кључни и завршни појам „**треба да**” односи се на човекову *производиљачко-практичко-стваралачку*, управо *историјско-продуктивну бити*, којом се *пошврћује* оно најбоље у човеку што га сликовито и сличним змају чини, Ниче зове – надчовеком, и као мотив истиче у етичком ставу:

„*Човек је коноица, разайет између животиње и најчовека, – коноица изнад амбиса.*”

.....

Ишо је велико на човеку, шо је да је он мост а не циљ: ишо се може воети на човеку, шо је да је он и прелазак и пролазак”.

.....

„*Ја волим оне који не умеју да живе друкчије него пролазећи, јер су шо они који прелазе,*”⁵⁷ под условом изграђене воље моћи, у складу са

⁵⁴ Шире о овоме погледати: Алекса Буха, *Етика немачкој класичној идеализма*, „Светлост”, Сарајево, 1986.

⁵⁵ О овоме погледати: Милан Кангрга, *Етика*, цит. дело, стр. 378–379, 382.

⁵⁶ Фридрих Ниче, *Тако је говорио Заратустра*, цит. дело, стр. 30.

⁵⁷ Ибид, стр. 16.

којом размишљају и делају: „*шито живоїт обећава нама, хоћемо ми – да исијунимо живоїту!*?”⁵⁸

Овде долази до суочавања етике социјалног рада са сопственом **поланом** парадигмом, која извире из цивилизацијског искуства што учи да је смисао живота задатак што га човек као човек себи поставља, с одлуком да га – не напросто нађе, него – оствари, издела, отелотвори – као свој аутентични живот. Тако, човек који, како ће, себи својственим језиком поколења мислилаца говори: „**није дан, него задан,**” је увек изнова један непредвидљив задатак као *само-загађајак*. А једини истински задатак, али и најтежи пред којим човек стално стоји, јест – као што Ниче константно подвлачи – доћи к себи самоме, или бити при самоме себи – што значи **нат човеку тј. подобју сопствене стваралачке природе**. Зато, се језиком симбола за човека и каже да је „*он конојац, разайетї између живоїтиње и најчовека,* – конојац изнаг амбиса.”⁵⁹ егзистенцијалну задатост он. Нужан услов тога садржан је у превазилажењу *пасивне садашњосїи* (типичне за праксу социјални рад) која се дијалектички *їоїије будућим делайино-їроменљивим*, које за филозофију морала социјалног рада отвара неслућене перспективе. Тај Ничеов став о заснивању **филозофије будућности** преко превредновања свих вредности, произилази из његовог инсистирања на животности (виталитету) која је не само окренута у будуће, него је најдубље инспирисана будућношћу, с обзиром да једино „*будућносї, која разара илузије и одузима їосїїојећим стїварима њїхову аїмосферу, у коїој оне једино моїу живїјеїи,*” може као **сушїиасїтво їребања да їреобрайї їосїїојећи „бїїак”** као садашњу пасивност и зло.⁶⁰ Самостваралачки виталитет Ниче окреће против садашњих (дијалектички нужно увек пролазних) моралних вредности, које су у сржи погрешне у односу на могуће будуће вредности живота, с чим у вези он примећује: „*їознавање їрошлосїи у свим временима їїожелїно је само у служби будућносїи и садашњосїи, а не за слабљење садашњосїи, не за искоријењивање једне живоїино-сїїособне будућносїи.*”⁶¹

Ка тој и таквој хумано-стваралачкој будућности вечног преображавања са којом се човек као својом егзистенцијалном задатошћу суочава у распону битка и требања (у животној пракси видљивог у односу моралних

⁵⁸ Ибид, стр. 203.

⁵⁹ Ибид, стр. 16.

⁶⁰ Fridrih Niče, *Vom Nutzen und Nachteil der Historie für das Leben*, Unzeitgemasse Betrachtungen 2, Werke in drei Bänden 1, предг. Karl Schlechta, Carl Hansen Verlag, München, 1954, стр. 252.

⁶¹ Ибид, стр. 231.

слугу и господара, контрадикторности сажљиве љубави према ближњем или натчовечне љубави према најудаљенијем – морално савршеном) нужно мора да стреми будућа етика социјалног рада, чији темељни беочуг исказују Ничеове речи:

„И на најбољему има још што изазива гађење: и најбољи је још нешто што треба превладати.”⁶²

ЛИТЕРАТУРА

- Библија, или Свеѣо ѣисмо Сѣароѣа и Новоѣа завѣѣа*, превео Стари завѣт Ђура Даничић, Нови завѣт превео Вук Стефановић Караѣић.
- Буха Алекса: *Еѣика њемачкоѣ класичноѣ идеализма*, „Свјетлост”, Сарајево, 1986.
- Кангрѣа Милан: *Еѣика – основни ѣроблеми и ѣравци*, Голден-маркетинг-Техничка књига, Загреб, 2004.
- Ниче Фридрих: *Тако је ѣоворио Зараѣусѣира – књѣа за свакоѣа и ни за коѣа*, Графос, Београд, 1983.
- Ниче Фридрих: *Сумрак идола – или како се филозофира чекићем*, Графос, Београд, 1985.
- Ниче Фридрих: *С оне сѣране добра и зла: увод у једну филозофију будућносѣи*, Графос, Београд, 1980.
- Ниче Фридрих: *Рођење ѣраѣеѣије*, БИГЗ, Београд, 1983.
- Ниче Фридрих: *Шоѣенхауер као васѣѣѣиач*, Графос, Београд, 1987.
- Ниче Фридрих: *Воља за моћ*, Просвета, Београд, 1972.
- Niĉe Fridrih: *Vom Wutzen und Nachteil der Historei fur das Leben, Unzeitgemasse Betrachtungen 2, Werke in drei Banden 1*, predg. Karl Schlechta, Carl Hansen Verlag, München, 1954.
- Петричковић Милан: *Теорија социјалноѣ раѣа*, Социјална мисао, Београд, 2006.
- Петричковић Милан: *Нужносѣи ѣеоријско-филозофскоѣ уѣемељења еѣи-ке социјалноѣ раѣа насѣрам ерисѣѣи-ке бесѣлодних геонѣѣолошких са-ѣржаја*, Социјална мисао, часопис за теорију и критику социјалних идеја и праксе, бр. 49. Београд, 2006.
- Петричковић Милан: *Снобизам савременоѣ социјалноѣ раѣа*, Социјална мисао, часопис за теорију и критику социјалних идеја и праксе, 2007. бр. 53.

⁶² Фридрих Ниче, *Тако је ѣоворио Зараѣусѣира*, цит. дело, стр. 209.

Петронијевић Бранислав: *Историја новије филозофије*, Нолит, Београд, 1982.

Вилхелм Фридрих Георг Хегел: *Феноменологија духа*, БИГЗ, Београд, 1974.

Vilhelm Fridrih Georg Hegel: *Grundlinien der Philosophie des Rechts – Naturrecht und Staatswissenschaft im Grundrisse*, Werke in zwanzig Banden, св. 7, Suhrkamp Verlag, Frankfurt am Main, 1970.

THE FRIEDRICH NIETZSCHE IMMORALITY PHILOSOPHY – THE WAY TO OUTGROW THE ETHICS OF INDEPENDANCE IN SOCIAL WORK

By Milan Petričković

ABSTRACT

Contrary to widely spread quasi ethical approaches and infertile improvisations, as the expressions of defense from the elementary ignorance of the extremely complex and rich in controversies philosophy of morality (ethics) – worldwide and home alike – the ethical foundation of the theory and methodology of social work for purpose of epistemological worthiness, would have to look for its models in serious ethical studies. From the rich treasury of ethical thought history, the attention here was devoted to Friedrich Nietzsche, that is to his ethics of immorality recognizable by the idea of super-man (homo superior) as the expression of moral perfection. In that context, the preciousness of his lucid thought of human morality is brought into connection with the controversies of social work seen from the point of view of human self-transfiguration lead by the will of power from „moral servant” to „moral master”, from pitying love for one’s neighbour to higher love for one’s most distant to be, that is for oneself in the wide range of mortal sin personified in moral pitying to acting self creation of humanized superman.